“YANGI O‘ZBEKISTON OLIMPIYA CHO‘QQILARI” MUSOBAQALAR TIZIMIDA SPORTCHILARNI SARALASH MEXANIZMI

Olimov Kabirjon Dadajonovich -Osiyo Xalqaro universiteti magistri

Annotatsiya

Mazkur maqolada “Yangi O‘zbekiston Olimpiya cho‘qqilari” sport musobaqalari tizimida iqtidorli yosh sportchilarni aniqlash, saralash va istiqbolli sportchilar zaxirasini shakllantirish mexanizmlari tahlil qilinadi. Sportchilarni bosqichma-bosqich saralashda musobaqa natijalari, jismoniy va texnik-taktik tayyorgarlik, psixologik barqarorlik, sog‘liq holati hamda sport natijalarining o‘sish dinamikasini hisobga olish masalalariga alohida e’tibor qaratiladi. Shuningdek, saralash jarayonining shaffofligi, hududlarda sportchilarni aniqlash imkoniyatlarini kengaytirish, zamonaviy baholash usullarini joriy etish va murabbiylar faoliyatini muvofiqlashtirish bo‘yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqiladi. Maqola amaldagi me’yoriy hujjatlar, rasmiy axborotlar va sport seleksiyasiga oid ilmiy-metodik yondashuvlar tahliliga asoslangan.

Kalit so‘zlar: “Yangi O‘zbekiston Olimpiya cho‘qqilari”, sport seleksiyasi, sportchilarni saralash, iqtidorli yoshlar, olimpiya zaxirasi, jismoniy tayyorgarlik, texnik-taktik mahorat, psixologik tayyorgarlik, sport monitoringi, musobaqa tizimi.

Kirish

Bugungi kunda mamlakatimizda jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish, yoshlar orasidan iqtidorli sportchilarni aniqlash hamda ularni xalqaro miqyosdagi nufuzli musobaqalarga tayyorlash davlat sport siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonda sportchilarni dastlabki bosqichdan boshlab ilmiy asosda saralash, ularning individual imkoniyatlarini to‘g‘ri baholash va ko‘p yillik sport tayyorgarligini samarali tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 8-iyuldagi PQ–221-son qarorida olimpiya sport turlari bo‘yicha iqtidorli sportchilarni quyi bo‘g‘indan boshlab aniqlash, saralash va professional tayyorlash maqsadida “Yangi O‘zbekiston Olimpiya cho‘qqilari” musobaqalarini uch bosqichli tizim asosida tashkil etish belgilangan. Mazkur tizimning asosiy vazifalaridan biri mamlakatning olimpiya sport turlari bo‘yicha sportchilar zaxirasini kengaytirish va istiqbolli yoshlarni yuqori sport mahorati bosqichiga yo‘naltirishdan iborat.

2026-yilgi mavsumda musobaqalar 13–14 yoshli sportchilar, badiiy gimnastika yo‘nalishida esa 11–12 yoshli sportchilar o‘rtasida 21 ta olimpiya sport turi bo‘yicha tashkil etilishi e’lon qilingan. Musobaqalar tuman va shahar bosqichi, hududiy bosqich hamda “Prezident Olimpiadasi”dan iborat uch bosqichli tizimda o‘tkaziladi. Bu esa sport seleksiyasini keng qamrovli tashkil etish va turli hududlarda faoliyat olib borayotgan sportchilar uchun o‘z imkoniyatlarini namoyon qilish sharoitlarini kengaytiradi.

Adabiyotlar tahlili

Sportchilarni saralash masalasi sport pedagogikasi, sport fiziologiyasi, psixologiya va ko‘p yillik sport tayyorgarligi nazariyasining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Sport seleksiyasining samaradorligi faqat sportchining muayyan musobaqada egallagan o‘rni bilan emas, balki uning tabiiy qobiliyatlari, jismoniy rivojlanishi, texnik harakatlarni o‘zlashtirish tezligi, psixologik xususiyatlari va kelgusidagi sport natijalarining o‘sish imkoniyatlari bilan ham belgilanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 4-martdagi 122-son qarorida sportchilarni saralash va tayyorlash tartibiga doir yondashuvlar belgilangan. Mazkur hujjatda sport tanlovi pedagogik, psixologik, ijtimoiy hamda tibbiy-biologik usullarni o‘z ichiga oladigan tashkiliy-metodik tadbirlar tizimi sifatida izohlangan. Shuningdek, sportchilarni saralashda jismoniy tayyorgarlik, psixologik ko‘rsatkichlar, sog‘liq holati, sport natijalarining o‘sish sur’ati va boshqa muhim omillarni hisobga olish nazarda tutilgan.

Metodologiya

Mazkur maqolani tayyorlashda me’yoriy-huquqiy hujjatlarni o‘rganish, ilmiy-metodik manbalarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv va nazariy umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini sport seleksiyasining ko‘p omilli xususiyati, yosh sportchilarning individual imkoniyatlarini hisobga olish hamda sport tayyorgarligining uzluksizligini ta’minlash tamoyillari tashkil etdi.

Maqolada “Yangi O‘zbekiston Olimpiya cho‘qqilari” musobaqalarining amaldagi tashkiliy modeli o‘rganilib, sportchilarni saralash jarayonini takomillashtirishga qaratilgan mualliflik tavsiyalari ishlab chiqildi. Keltirilgan tavsiyalar nazariy-metodik tahlil natijasidir; ular alohida maktab yoki sport muassasasida o‘tkazilgan tajriba-sinov natijalari sifatida talqin qilinmasligi lozim.

Sportchilarni saralash mexanizmini takomillashtirish uchun quyidagi metodik yo‘nalishlar taklif etiladi.

1. Dastlabki sport tanlovini tashkil etish. Yosh sportchilarni saralash jarayoni sport maktablari, umumta’lim muassasalari, sport klublari va boshqa tegishli tashkilotlar bilan hamkorlikda amalga oshirilishi kerak. Dastlabki bosqichda sportchining tanlangan sport turiga qiziqishi, jismoniy imkoniyatlari, mashg‘ulotlarda ishtiroki va harakatlarni o‘zlashtirish qobiliyatiga e’tibor qaratiladi.
2. Standartlashtirilgan sinovlarni qo‘llash. Sport turining xususiyatlariga muvofiq jismoniy tayyorgarlik, texnik mahorat va maxsus harakat qobiliyatlarini baholovchi sinovlar ishlab chiqilishi lozim. Sinovlarning bajarilish shartlari, baholash mezonlari va natijalarni qayd etish tartibi barcha ishtirokchilar uchun bir xil bo‘lishi maqsadga muvofiq.
3. Musobaqa faoliyatini kompleks baholash. Sportchining saralashdagi natijasi faqat egallagan o‘rniga qarab belgilanmasligi kerak. Musobaqa davomida texnik harakatlarning sifati, taktik qarorlar, xatolar soni, natijalarning barqarorligi va raqibga moslashish qobiliyati ham hisobga olinishi zarur.

Natijalar tahlili

Me’yoriy hujjatlar va rasmiy ma’lumotlar tahlili “Yangi O‘zbekiston Olimpiya cho‘qqilari” musobaqalar tizimi yosh sportchilarni keng qamrovli aniqlash va bosqichma-bosqich saralashga yo‘naltirilganini ko‘rsatadi. Xususan, 2025-yilda musobaqalarning mintaqaviy bosqichiga 127 ming nafardan ortiq yoshlar jalb qilingani haqida rasmiy axborot berilgan. Ushbu ko‘rsatkich musobaqalarning ommaviyligi va dastlabki saralash qamrovini kengaytirish imkoniyatini ko‘rsatadi. Biroq mazkur raqamning o‘zi sport natijalari sifati yoki xalqaro miqyosda erishiladigan yutuqlarni to‘liq baholash uchun yetarli emas.

2026-yilgi mavsumda yosh toifalarining kengaytirilgani va sport turlari sonining 21 taga yetkazilgani saralash jarayonini yanada kengaytirishga xizmat qilishi mumkin. Musobaqalarning uch bosqichli shaklda tashkil etilishi sportchilarni quyi hududiy bo‘g‘indan respublika finaligacha kuzatish va istiqbolli yoshlarni aniqlash uchun tashkiliy asos yaratadi.

Saralash mexanizmining amaliy samaradorligini oshirish uchun quyidagi jihatlar muhim hisoblanadi.

1. Saralash bosqichlarining uzviyligini ta’minlash

1-bosqich: Tuman va shahar hokimi Olimpiadasi

Dastlabki ishtirokchilarni aniqlash, sport tayyorgarligini baholash va hududiy bosqichga tavsiya etish.

2-bosqich: Hududiy Olimpiada

Kuchli sportchilarni aniqlash, musobaqa mahorati va natijalar barqarorligini baholash.

3-bosqich: “Prezident Olimpiadasi”

Respublika miqyosida bellashuv, yuqori natija ko‘rsatgan sportchilarni aniqlash va keyingi tayyorgarlik bosqichlariga yo‘naltirish.

Ushbu ketma-ketlik rasmiy uch bosqichli tizimning umumlashtirilgan ko‘rinishidir. Har bir bosqichda sportchilarni keyingi bosqichga o‘tkazish tartibi tegishli musobaqa nizomi va sport turi bo‘yicha tasdiqlangan talablar asosida amalga oshirilishi lozim.

2. Sportchilarni baholash mezonlarini takomillashtirish

Saralash jarayonida bir nechta mezonni birgalikda qo‘llash sportchining imkoniyatlari to‘g‘risida to‘liqroq tasavvur hosil qiladi.

Baholash mezoni	Asosiy ko‘rsatkichlar	Saralashdagi ahamiyati
Jismoniy tayyorgarlik	Tezkorlik, kuch, chidamlilik, chaqqonlik va koordinatsiya	Sport turiga xos jismoniy imkoniyatlarni aniqlash
Texnik mahorat	Harakatlarning aniqligi, bajarish sifati, texnik xatolar	Texnik ko‘nikmalarni baholash
Taktik tayyorgarlik	Vaziyatni tahlil qilish, qaror qabul qilish, raqibga moslashish	Musobaqa sharoitidagi faoliyatni baholash
Psixologik tayyorgarlik	Diqqat, motivatsiya, hissiy barqarorlik	Bosim sharoitida o‘zini boshqarish xususiyatlarini o‘rganish
Rivojlanish dinamikasi	Natijalarning o‘sishi, mashqlarni o‘zlashtirish sur’ati	Istiqbolli sportchilarni aniqlash
Sog‘liq holati	Tibbiy ko‘rik va mutaxassis xulosasi	Sport mashg‘ulotlarining xavfsizligini ta’minlash

Izoh: jadvalda umumiy baholash yo‘nalishlari berilgan. Aniq testlar, me’yorlar va ularning vaznlari sport turi hamda tegishli nizom talablariga muvofiq belgilanadi.

Jadvaldan ko‘rinadiki, sportchini saralashda faqat jismoniy ko‘rsatkichlarni yoki musobaqadagi yakuniy o‘rinni hisobga olish yetarli emas. Masalan, texnik jihatdan murakkab sport turlarida harakatlarning aniqligi va koordinatsiya muhim bo‘lsa, jamoaviy sport turlarida taktik fikrlash, o‘zaro hamkorlik va vaziyatga mos qaror qabul qilish ham katta ahamiyatga ega.

3. Saralash jarayonida shaffoflikni ta’minlash

Sportchilarni saralashda subyektiv yondashuvlarni kamaytirish uchun baholash mezonlari oldindan e’lon qilinishi, natijalar rasmiy qayd etilishi va qarorlar belgilangan tartibda asoslanishi lozim. Hakamlar hamda murabbiylar uchun yagona baholash talablari ishlab chiqilishi turli hududlarda saralash sifatini bir-biriga yaqinlashtirishga yordam beradi.

Shuningdek, musobaqa natijalarini elektron shaklda qayd etish, sportchilarning natijalar tarixini saqlash va keyingi bosqichlarda ularni taqqoslash imkoniyatlarini kengaytirish maqsadga muvofiq. Raqamli monitoring sportchi haqida ma’lumotlarni tizimlashtirishga yordam beradi, biroq yakuniy qaror malakali mutaxassislar bahosi va amaldagi nizomlar asosida qabul qilinishi kerak.

4. Saralangan sportchilar bilan keyingi ishlash tizimini kuchaytirish

Sport seleksiyasining natijasi faqat musobaqa g‘oliblarini aniqlash bilan cheklanmasligi kerak. Saralangan sportchilarni keyingi tayyorgarlik bosqichlariga yo‘naltirish, ularning individual mashg‘ulot rejalarini ishlab chiqish, tibbiy-pedagogik nazoratni tashkil etish va zarur sport infratuzilmasidan foydalanish imkoniyatlarini yaratish muhimdir.

PQ–221-son qaror va unga doir rasmiy tushuntirishlarda respublika bosqichida yuqori o‘rinlarni egallagan sportchilarni tegishli olimpiya va paralimpiya sport turlariga tayyorlash markazlariga yo‘naltirish orqali zaxirani shakllantirish ko‘zda tutilgan. Bu musobaqa seleksiyasini keyingi professional tayyorgarlik bilan bog‘lashga xizmat qiladi.

Mazkur mexanizmni yanada takomillashtirish uchun har bir saralangan sportchiga mas’ul murabbiy biriktirish, individual rivojlanish rejasini tuzish, belgilangan davrlarda natijalarni qayta baholash va sportchining ta’lim jarayoni bilan mashg‘ulotlarini muvofiqlashtirish tavsiya etiladi.

5. Saralash samaradorligini baholash ko‘rsatkichlari

Tizimning samaradorligini aniqlash uchun faqat musobaqada ishtirok etganlar soni bilan cheklanib qolmasdan, saralashdan keyingi natijalarni ham o‘rganish lozim. Buning uchun quyidagi ko‘rsatkichlardan foydalanish mumkin:

- musobaqalarda ishtirok etgan yosh sportchilar soni va hududiy qamrov;
- sport turlari hamda yosh toifalari bo‘yicha ishtirokchilar taqsimoti;
- saralangan sportchilarning keyingi tayyorgarlik bosqichlariga o‘tish ko‘rsatkichi;
- sport natijalarining vaqt davomida o‘sish dinamikasi;
- sportchilarni tayyorlash va monitoring qilish jarayonining uzluksizligi;
- saralash jarayonidagi baholash mezonlariga rioya etilishi.

Mazkur ko‘rsatkichlar muntazam tahlil qilinsa, tizimning kuchli va takomillashtirish talab qiladigan jihatlarini aniqlash mumkin. Bunda hududlar va sport turlari o‘rtasidagi farqlarni hisobga olish, natijalarni bir xil sharoitda shakllangan ko‘rsatkichlar asosida taqqoslash zarur.

Xulosa

“Yangi O‘zbekiston Olimpiya cho‘qqilari” musobaqalar tizimi mamlakatimizda iqtidorli yosh sportchilarni aniqlash, ularni bosqichma-bosqich saralash va olimpiya zaxirasini shakllantirishga qaratilgan muhim tashkiliy mexanizm hisoblanadi. Musobaqalarning hududiy va respublika bosqichlarini o‘zaro bog‘lash sportchilarni keng qamrovda aniqlash hamda istiqbolli yoshlarni keyingi professional tayyorgarlikka yo‘naltirish imkoniyatlarini yaratadi.

Maqolada amalga oshirilgan nazariy tahlil asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Saralash kompleks yondashuvga asoslanishi lozim. Sportchining musobaqadagi o‘rni bilan bir qatorda jismoniy, texnik-taktik, psixologik va individual rivojlanish ko‘rsatkichlarini hisobga olish zarur.
2. Baholash mezonlari shaffof va standartlashtirilgan bo‘lishi kerak. Sinov shartlari, natijalarni qayd etish va keyingi bosqichga o‘tkazish tartibi tegishli nizomlar asosida aniq belgilanishi lozim.
3. Raqamli monitoringni rivojlantirish muhim. Sportchilarning musobaqa natijalari va tayyorgarlik dinamikasini elektron shaklda qayd etish seleksiya jarayonining izchilligini ta’minlashga yordam beradi.
4. Saralashdan keyingi tayyorgarlik uzluksiz tashkil etilishi zarur. Istiqbolli sportchilarni tegishli sport-ta’lim muassasalariga yo‘naltirish, individual tayyorgarlik rejalarini ishlab chiqish va muntazam nazorat qilish yuqori natijalarga erishish uchun muhim omildir.
5. Tizim samaradorligi uzoq muddatli ko‘rsatkichlar orqali baholanishi lozim. Ishtirokchilar soni bilan bir qatorda saralangan sportchilarning keyingi bosqichlardagi natijalari, sport mahoratining o‘sishi va tayyorgarlik tizimida saqlanib qolishi ham tahlil qilinishi kerak.

Umuman olganda, “Yangi O‘zbekiston Olimpiya cho‘qqilari” musobaqalarida sportchilarni saralash mexanizmini takomillashtirishning asosiy yo‘nalishi keng qamrovli ishtirokni ilmiy asoslangan baholash, shaffof tanlov va uzluksiz sport tayyorgarligi bilan uyg‘unlashtirishdan iborat. Ushbu yondashuv mamlakatimizda istiqbolli yosh sportchilar zaxirasini shakllantirish va kelgusida yuqori sport natijalariga erishish imkoniyatlarini oshirishga xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 8-iyuldagi PQ–221-son qarori. 2028-yil Los-Anjeles shahrida (AQSH) bo‘lib o‘tadigan XXXIV yozgi Olimpiya va XVIII Paralimpiya o‘yinlariga O‘zbekiston sportchilarini kompleks tayyorlash to‘g‘risida. — LexUZ rasmiy manbasi.

2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 4-martdagi 122-son qarori. Sport turlari bo‘yicha terma jamoalar tarkibiga sportchilarni saralab olish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. — LexUZ rasmiy manbasi.